

A külföldi működő tőke hatása a 20. század végén a Dél-Alföld gazdaságára, különös tekintettel a határ menti területekre

Szónokyné Ancsin Gabriella¹

A szerb háborúban, de már az azt megelőző időszakban a Vajdaság gazdasági szereplői igyekeztek átmenteni tőkéjüket Magyarországra, elsősorban a Dél-Alföld területére, annak is a határ közeli térségébe. A közel 25 éve áttelepült vállalkozások - azon túl, hogy több közülük sikeres vállalkozássá nőtte ki magát – nem csak a határ mentén, hanem más területen is a térség húzó, innovatív befektetéseivé váltak. A 20. század végén hazánkban még ismeretlen volt a vállalkozói világ, a jugoszláv külföldi befektetések a példamutatáson túl egyfajta „tanítási” útmutatókként hatottak a kezdetleges magyar vállalkozók számára. Szeged, mint a külföldi vállalkozások fellegvára vállalkozási innovációs központtá vált. A tanulmány a külföldi működő tőke diffúzióját mutatja be és kitér annak térségi hatásaira, néhol követve a máig tartó folyamatokat.

Kulcsszavak: migráció, menekült, határ menti terület, külföldi tőke, vállalkozás.

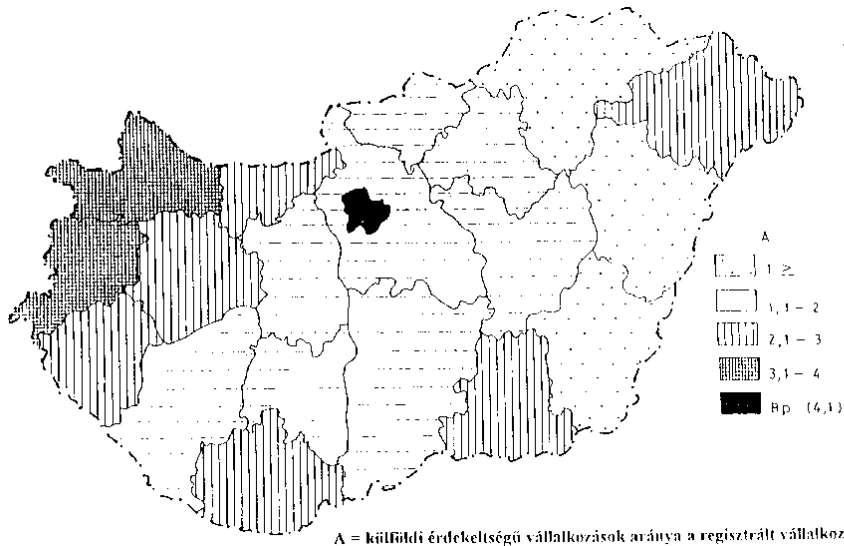
1. Bevezetés

Az 1980-es évek végén Közép-Európában a szocialista gazdasági rendszer összeomlása után, új tőkés piacgazdasági forma kezdett kialakulni. Természetesen ezzel együtt járt a társadalmi átalakulás is. Ez a folyamat lehetőséget adott a beáramló tőkének, ami az egyes országok világgazdaságba történő integrálását segítette. Magyarországon az 1988-ban elfogadott társasági törvény utat nyitott a hazai és a külföldi vállalkozásoknak. A tőkekivitel pénzben és dologi formában történik, és a nemzetgazdaságok fejlődésében is jelentős szerepet tölt be.

„A külföldi tőkebefektetések rendkívül fontosak: elsőrendű szerepet játszanak a privatizációban; a korszerű technológia és a piacgazdasági munkastílus elterjesztésében; a magyar gazdaság világgazdasági integrálásában. Jelentős szerepük lehet a régióépítésben is, mind a közép-európai-régióra, mind a határon túlnyúló ország közeli régiókra, mind országon belüli régióra gondolva” (Enyedi 1996, 247.o.)

¹ Szónokyné Ancsin Gabriella, PhD, adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar (Szeged).

1. ábra Külföldi érdekeltségű vállalkozások térszerkezete Magyarországon
1999-ben

Forrás: CD Céghírek 1999. január 31.

1990-ben 5693 külföldi érdekeltségű befektetés volt hazánkban 274 milliárd Ft alaptőkével. Tíz évvel később már a 24 835 külföldi vállalkozás 3099 milliárd Ft alaptőke értéket képviselt. A 90-es évek végére a külföldi tőke Magyarországon már kialakította a maga sajátos térszerkezetét (1. ábra). Nyugatról keletre haladva csökkent a külföldi befektetők aránya. Három külföldi vállalkozási tér formálódott hazánkban:

1. *Középső régió:* szigetként emelkedett ki Budapest, ahol 4%-nál nagyobb volt a külföldi vállalkozások aránya.
2. *Nyugati régió:* Nyugat-Magyarország határ menti két, gazdaságilag fejlettségében 3% felett volt a külföldi befektetések aránya.
3. *Középső és keleti régió:* az ország 9 megyéje tartozott ebbe a régióba, ahol igen kevés külföldi megkeresés volt. E térinformációból szigetként emelkedett ki Nyugat-Magyarország három megyéje, ahol az osztrák tőkebefektetések domináltak. Ezen túl három határ menti megyében, köztük Csongrád megyében is a külföldi érdekeltségű vállalkozások az összes regisztrált vállalkozásokból 2% körüli értéket mutatott. Baranyában a horvát, Csongrád megyében a jugoszláv és Szabolcs-Szatmár megyében az ukrán befektetések hatása érvényesült ebben az időben.

A kezdetekkor a külföldi tőkebefektetések szerkezetére jellemző volt a kisbefektetések sokasága: 1990-ben 2000 kisbefektető volt Magyarországon (1 millió Ft-nál kevesebb pénzüsszeggel), tíz év múlva már 12 000 kisbefektetőt regisztráltak. Bár számban sokan voltak, de a kicsi tőke miatt ezek az apró vállalkozások tőkebefektetési összege alig haladta meg az összes befektetett tőke 1%-át.

A 90-es években a külföldi tőke régióépítő szerepe csupán a nyugat-magyarországi régióban közvetlen a határ menti két megyében érvényesült.

2. Jugoszláv vállalkozások Magyarországon

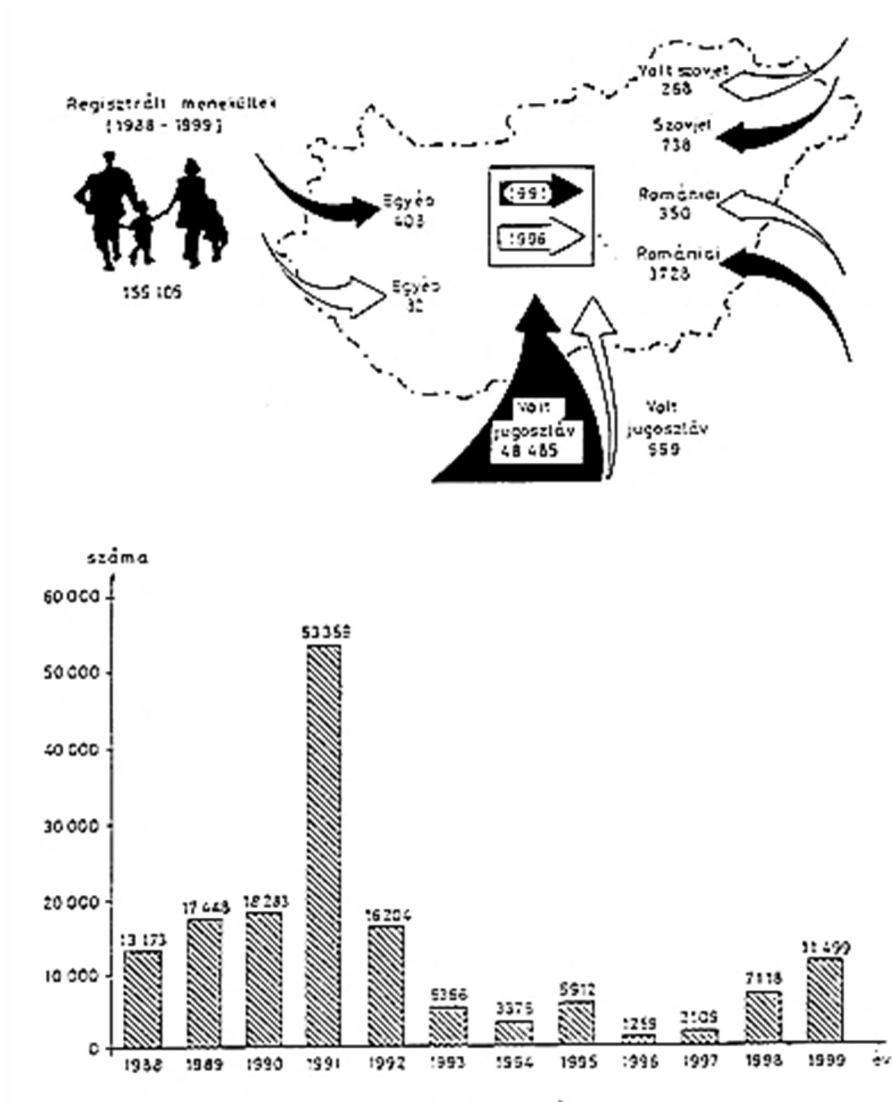
2.1. Magyarországra érkező menekültek, bevándorlók 1988–1999 között

Magyarországon 1988–1999 között 155 105 regisztrált menekültet tartottak nyilván. Voltak közöttük a háború elől menekültek, politikai menekültek és gazdasági migránsok. A menekültek a széthullott szocialista tábor utódállamaiból jöttek, a bevándorlók nagy tömege - hasonlóan, mint Trianon után - magyar nemzetiségű külföldi állampolgárok voltak. A szomszéd országokban lejátszódott politikai és háborús események több ízben bevándorlási hullámot gerjesztettek hazánk területére. Új bevándorlási törvény bevezetésére volt szükség (Tóth 1993, Kincses–Rédei 2010). A megfelelő migrációs stratégia kidolgozása és a külföldi bevándorlással foglalkozó intézmények létrehozása nem kis feladat elé állította hazánkat. A menekültek, bevándorlók ellátásában, társadalmi beilleszkedésük elősegítésében a helyi önkormányzatok szerepe felértékelődött, ugyanis a letelepedettek szociális, egészségügyi, gyermekvédelmi ellátása, támogatása nem elkülönült szférában, hanem a helyi közösség rendszerén belül valósult meg. Ez azt is jelentette, hogy a rendszer ellátását működtető önkormányzatok, közigazgatási vezetők feladata volt a településeken szétszórta élő menekültek, bevándorlók támogatása és ügyeiknek megfelelő intézése. A beilleszkedést megkönnyítette a bevándorlók magyar identitása és a Trianon óta megmaradt és folyamatosan ápolt baráti és rokoni kapcsolatok megléte. Az első években az áttelepülők fiatal férfiak voltak, akik a Vajdaságból katonai behívó miatt menekültek el hazájukból, a politikai menekültek viszont Erdélyből és Kárpátaljáról jöttek. 1993-tól már megjelennek a gazdasági menekültek is, közel azonos létszámban, mint az előbbieik.

A hazánkban regisztrált menekültek közel 90%-a délről a volt jugoszláv területről a Vajdaságból érkezett, legnagyobb számban 1991-ben 53 359 fő lépte át a magyar határt (2. ábra). A jugoszláviai magyar menekülők kisebb számban Németországba vándoroltak tovább. A baráti, rokoni kapcsolatok segítették őket, ugyanis hosszú évtizedeken keresztül vendégmunkásként sok vajdasági magyar dolgozott az NSZK-ban és közülük többen végleg Németországban maradtak. A menekülők jelentős része viszont Magyarországon telepedett le, annak is a határ közeli területén, bízva abban, hogy a háború után visszatérhetnek elhagyott otthonaikba. Ezen túl a közelség miatt kapcsolataikat megfelelően ápolni tudták. Az immigráció harmadik

célállomása Budapest volt. Az 1988–1996 között bekövetkezett menekülési, bevándorlási hullám mérlege szerint Magyarország népessége mintegy 200 000 fővel gyarapodott.

2. ábra Magyarországra érkezett menekültek száma 1988–1999 között

Forrás: Népszámlálás 1990, 2000.

2.2. Történeti előzmények

Az 1950-es évek politikai konfliktusai a jugoszláv-magyar határ mentén fekvő települések gazdasági, társadalmi életére negatív erőként hatottak. A jugoszláv határ menti településeken, Szegeden is ebben az időben érdemleges ipari beruházás, fejlesztés nem történt. Az akkori zárt határ nemcsak a korábbi főbb közlekedési utakat, de a határ mentén fekvő falvak lakosai között meglévő baráti, rokoni kapcsolatokat is kettévágta. A magyar déli határ menti települések periférikus helyzetűvé degradálódtak. Az 1960-as évek közepétől a helyzet kezdett megváltozni, a határ menti turista forgalom megléniült, a baráti-rokoni kapcsolatok ismét újrendeződték. Az 1970-es években az un. kishatárátlépő útlevelek (ezt az igazolványt a határ mentén kb. 30 km-es sávban fekvő települések lakói kapták meg, évente 5 alkalommal vehették igénybe) bevezetésével megléniült a kétoldalú bevásárló turizmus. A magyarok részéről hiánycikk-bevásárlás volt jellemző, ugyanis a külön úton járó Jugoszlávia a fejlett nyugat-európai áruk (háztartási gépek, bőrárúk, textíliák, alkohol, édességek stb.) sokaságát kínálta a magyar turisták számára. A jugoszlávok ájtövetelét pedig a magyar élelmiszeripari termékek nyújtotta haszon vezérelte. A virágzó bevásárló turizmus kapcsán, újraéledtek a baráti-rokoni kapcsolatok, sőt új baráti, üzleti kapcsolatok születtek, mely az évek során széles kapcsolatrendszerre alakultak át a térségben. A 80-as évek közepétől az instabillá vált jugoszláv politika miatt egyre több jugoszláv (vajdasági magyar) helyezte el (mentette át) nyugati valutáit Szegeden a biztonságot jelentő Magyar Nemzeti Bankban. Magyarországon 1988-ban vált lehetővé a külföldi cégalapítás, már ebben az évben megjelentek az első jugoszláv cégek Szegeden és Budapesten. A jugoszláv polgárháború kirobbanása után megszorodtak a kis és közepes jugoszláv vállalkozások. A határ menti vállalkozások megtelepedését a már kiépült kapcsolatrendszer és a bankokban elhelyezett tőke segítette.

A háború elől 1988–1999 között 155 105 menekült érkezett Magyarországra, a menekülők 54,7%-a volt jugoszláv állampolgár (Gábrity Molnár 2001, Kincses–Rédei 2010). A menekülés az esetek többségében kényszervállalkozások sokaságát eredményezte, ugyanis a magyar bankba átmentett tőke biztosította az alaptőkét a közepes vállalkozások számára. A kis tőkeerővel rendelkező menekültek, bevándorlók körében viszont elterjedt az a gyakorlat, miszerint a munkavállalási engedély igénylésének procedúrája helyett az egyszerűbb és kevés anyagi áldozattal járó fiktív vállalkozásokat választották (Szónokyné Ancsin 1996, 1997).

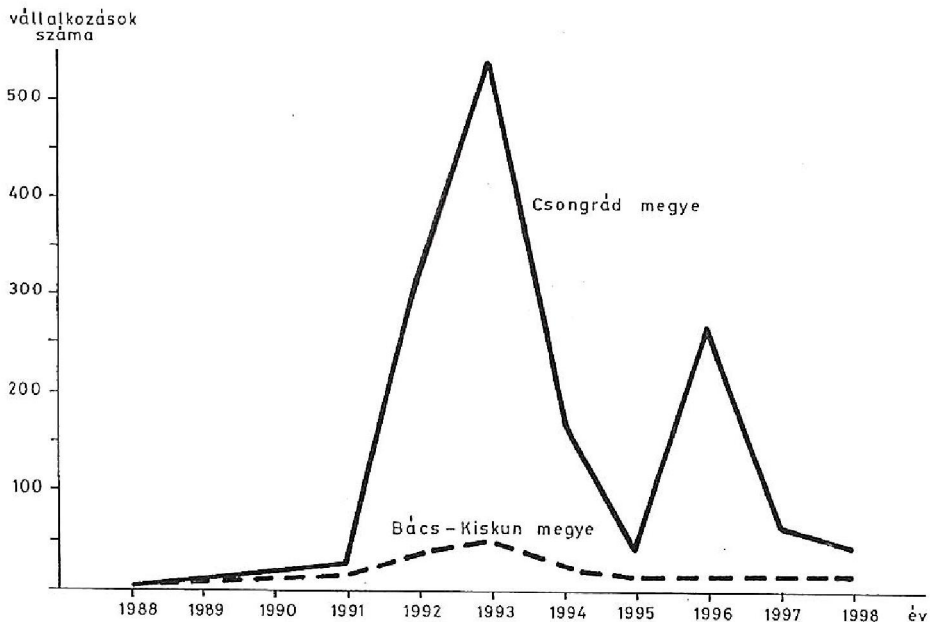
2.3. Jugoszláv vállalkozások hazánkban 1988-1999 között

1999-ben a Dél-Alföldön a külföldi befektetések legmarkánsabb képviselője a jugoszláv működő tőke volt (2764 regisztrált vállalkozás), őt követte a németországi befektetések (621 vállalkozás) sokasága.

A gazdasági menekültek körében fontos momentum volt a tőke átmentése a háború sújtotta területről és a nagyfokú vállalkozási hajlandóság. A vállalkozók között voltak menekülők, gazdasági bevándorlók és tőkeerős vállalkozók is. A Vajdaságból érkező gazdasági bevándorlók elsősorban a régióközpontot keresték meg, de a Dél-Alföld határ menti községeiben is szép számmal telepedtek le (3. ábra). 1988 óta a jugoszláv vállalkozási affinitás 1992–1993-ban volt a legerősebb (ekkor jöttek hazánkba legnagyobb számban menekültek is), majd ezt követte 1996-ban egy kisebb lendületű vállalkozási kedv, az új vállalkozók már tőkeerősök és céljaik tisztán megfogalmazottak voltak.

3. ábra Jugoszláv vállalkozások a Dél-Alföld határ menti területén

A jugoszláv vállalkozások évenkénti alakulása a határ menti térben

Forrás: CD Cég hírek 1999. január 31.

A legtöbb jugoszláv vállalkozást Csongrád megyében (1741) alapították (1. táblázat), kiemelkedik Szeged 1418 cégalapítással. Nagyon magas volt a kis alaptőkéjű Bt típusú vállalkozások aránya, szinte mindenütt közel 80% körüli értéket mutatott. Kiderült ugyanis, hogy akik vállalkoztak, azoknak a menekülteknek nem kellett a munkavállalási engedély procedúráját végigjárniuk és jogosultak lettek lakás, ház vásárlására is.

1. táblázat A jugoszláv vállalkozások száma és gazdasági forma szerinti megoszlása (1999)

Terület	Vállalkozások száma	% -os megoszlás		
		BT	KFT	EGYÉB
Bács–Kiskun megye	956	72	21	7
Békés megye	67	58	10	31
Csongrád megye	1741	85	8	7
Szeged	1418	85	9	6
Dél-Alföld	2764	80	12	8
Magyarország	3982	75	18	7

Forrás: CD Cég hírek 1999. január 31.

Így már érthetővé vált a városokban tapasztalt nagy tömegű lakás megvétele és vidéken a ház, telek megvásárlása. Oly méreteket öltött ez a lakásvásárlási invázió Szegeden, hogy a lakásárakat is megnövelte ebben az időszakban.

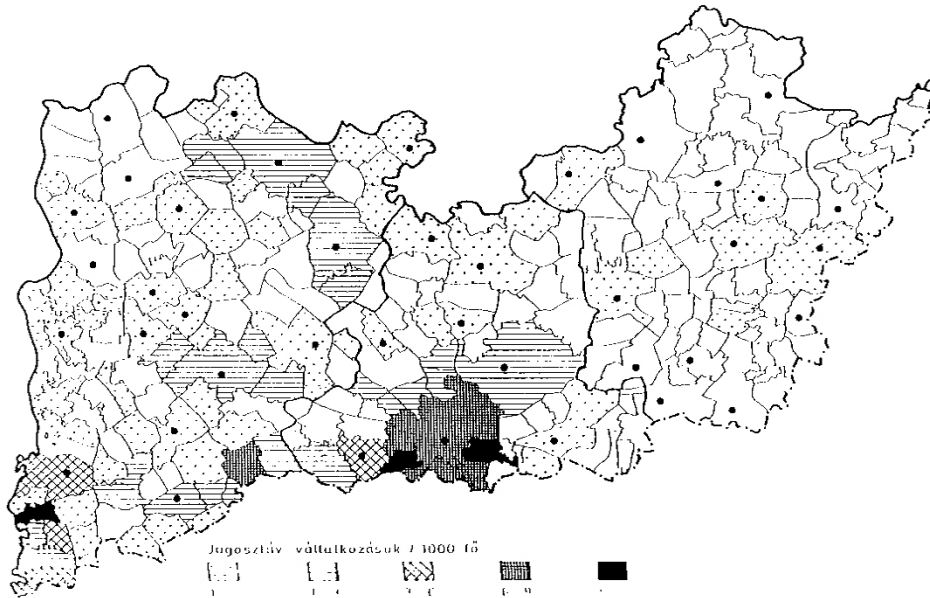
A 90-es években hazánkban a perifériának számító déli határ menti térben az elvándorlás miatt az előregedett népességű településekben általánossá vált a tökeszegénység. Mindez is indokolja a jugoszláv vállalkozások kedvező fogadtatását ezekben az elmaradott falvakban. A határ menti települések polgármesterei vállalkozásbarát politikát folytattak, többféle próbálkozással találkozhattunk, mint például az iparüzési adó eltörlése, a telekárak csökkentése, a fiataloknak kedvező házépítkezési kölcsön biztosítása, a kedvezőbb gépjármű súlyadó bevezetése. Ezek az intézkedések hatásai sem maradtak el. A határ menti településekben végzett helyi interjúk alapján (Szónoky Ancsin 1999) egyértelművé vált, hogy a határ menti falvak mindegyikében telepedtek le bevándorlók, vállalkozók, így többek között Bátmonostoron 20 fő, Dávodon 20 fő, Csátalján 17 fő, Hercegszántón 16 fő, Szeremlén 12 fő, Bácsbokodon 12 fő (4. ábra).

A polgármesteri interjúk szerint vidéken a Vajdaságból a családi áttelepülés volt jellemző. Ezek a családok házat vásároltak, a vállalkozásaik is családi szervezésűek voltak és főként a szolgáltató szektort választották a cégük fő tevékenységéül

2.4. A jugoszláv vállalkozások térszerkezete

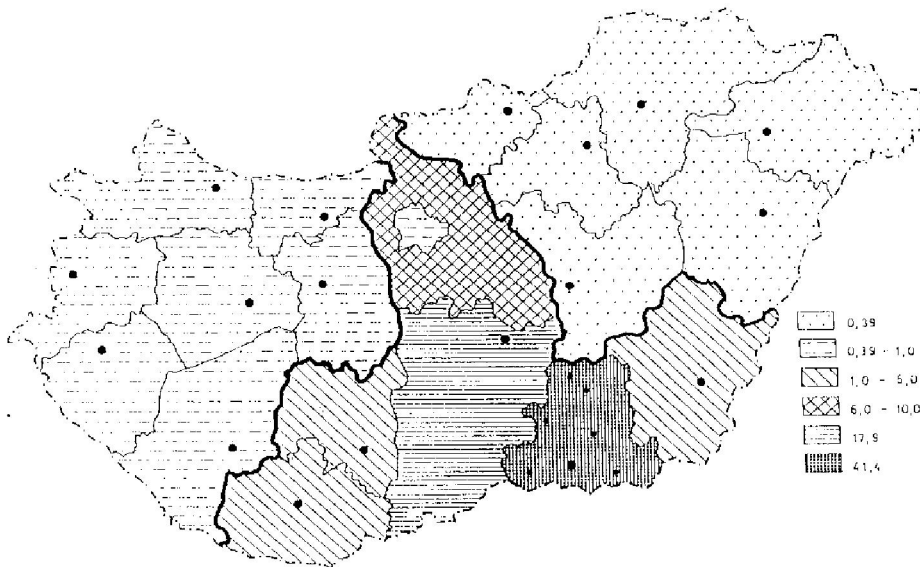
1999-ben a jugoszláv befektetések 70%-a a Dél-Alföld régióban koncentrálódott, 20%-a pedig Budapesten. Kiemelkedik Szeged városa, ahol az összes jugoszláv befektető cég 36%-a volt megtalálható. Az ország jugoszláv vállalkozási térszerkezetére (5. ábra) a hármastérfelosztás jellemző. Az elsődleges vállalkozói tér az ország középső területe hat megyével. E területet körülvevő keleti és nyugati régiókban szinte alig vállalkoztak jugoszlávok. A vállalkozói tér magja Bács-Kiskun és Csongrád megye, mint a legexponáltabb jugoszláv határ mentén fekvő megyék, valamint e két megye holdudvara: Baranya, Tolna, Pest és Békés megye.

4. ábra A jugoszláv vállalkozási aktivitás a Dél-Alföldön 1999-ben

Forrás: CD Céghírek 1999. január 31.

5. ábra A jugoszláv vállalkozások térszerkezete Magyarországon 1999-ben

Forrás: CD Céghírek 1999. január 31.

2.5. *A jugoszláv vállalkozások térbeli diffúziója*

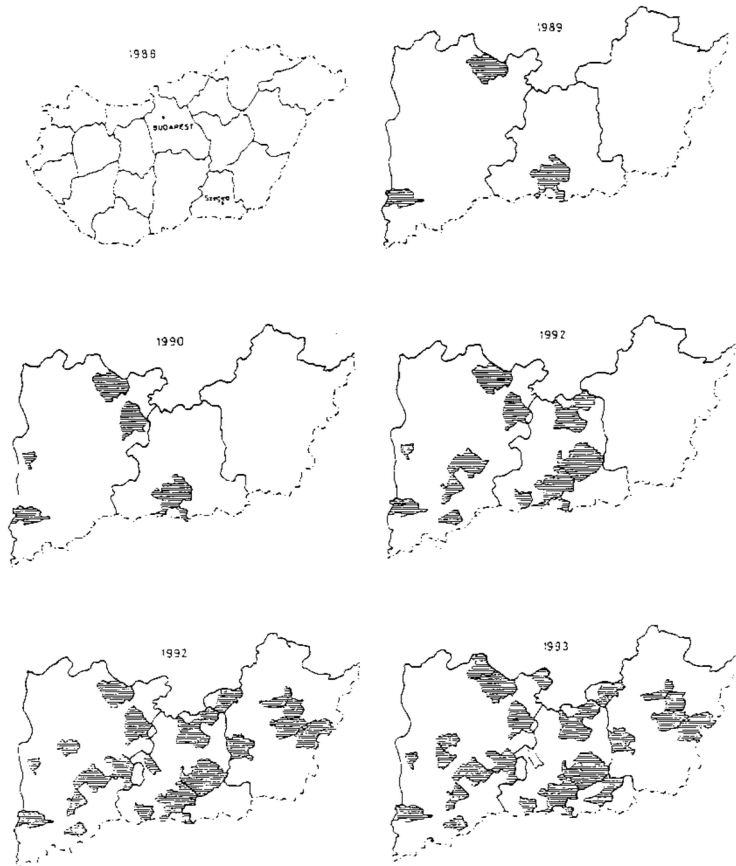
Rechnitzer János a magyar innovációkutatás vezető egyénisége, a rendszerváltás kezdetétől foglalkozott a piacgazdaság e fontos jelenségének kutatásával és elméleti adaptálásával a magyar szakma számára. Számtalan tanulmánya jelent meg a témában az 1990-es évek elején, majd 1993-ban megírta az innovációkutatás alpművét is (Rechnitzer 1993). Részletesen foglalkozott a magyar gazdaságban megjelent innovációk terjedésével és rámutatott a regionális politikában bekövetkezett paradigmaváltásra is.

Valamely térben a gazdasági szervezetek elterjedése emberi, társadalmi és gazdasági tényezők hatására következik be. Az innovációk szétterjedésének (diffúziójának) időbeli és térbeli aspektusai vannak. Először a centrum funkciókkal rendelkező, a hierarchia legmagasabb fokán álló településekhez kötődnek, majd innen terjednek szét, a hierarchia alacsonyabb fokán álló, kevesebb funkcióval ellátott településekbe. Az innováció megtelepedése a települések endogén tényezőitől függ (gazdasági-társadalmi szerkezet, történelmi múlt, infrastrukturális ellátottság, kulturális értékek, környezeti állapot stb.), melyek a település fejlődése során állandó változáson mennek keresztül. Ezek az adottságok és a külső innovációs hatások szerencsés találkozása révén következik be valamely új vállalkozás megtelepedése. Magyarországon a vállalkozások sokasodásával a 90-es évek elején az innovációkutatás új fordulatot vett, a különböző cégek szervezeti formáinak elterjedéséről és térbeli összefüggéseinek vizsgálatáról több tanulmány készült (Nemes Nagy–Ruttkay 1987, Rechnitzer 1991).

A 90-es évek jugoszláv vállalkozási diffúzió tér-idő terjedési folyamatát elemezve, érdemes külön vizsgálni a városi és a falusi tér vállalkozási diffúzióját, hisz a külföldi tőke terjedése másképpen játszódik le a városi illetve a rurális térben. A diffúzióvizsgálat során az egyes településeket abban az évben kapcsoltam be a modellbe, amikor a jugoszláv vállalkozás először jelent meg – annak számától függetlenül. Tehát az időbeni terjedés vizsgálatokor mennyiségi mutatókat nem használtam, ugyanis a kutatás során tapasztaltak szerint arra a megállapításra jutottam, miszerint a diffúzióról tisztább képet kapok, ha először a diffúzióba való bekapcsolást vizsgálom, annak mennyiségi ismérvei nélkül. Majd az elterjedtség térbeli és időbeli vizsgálata után sorra vettem a mennyiségi ismérveket is és ezzel vált teljessé a diffúzióanalízis.

A klasszikus gazdasági innováció kezdő szakaszában a hierarchikus típusú terjedés dominál (ez a szűkebb értelemben vett innovációs szakasz, esetünkben is ez a jellemző), először a nagyvárosokban telepedik meg a tőke, és idővel a városok hierarchiaszintjén halad végig szinte minden városba eljutva. Kimutathatóvá vált, hogy a jugoszláv vállalkozások a hierarchia legmagasabb fokán álló városokban (Budapest, Szeged) alakultak meg elsőként 1988-ban és az évek multával diffundált az alacsonyabb hierarchiaszinten lévő kisebb városokba (6. ábra). Hat év alatt a három megye összes városába eljutott valamilyen formában a jugoszláv vállalkozás.

6. ábra A jugoszláv vállalkozások kumulált diffúziójának térszerkezete Csongrád és Bács-Kiskun megye városaiban (1988–1993)

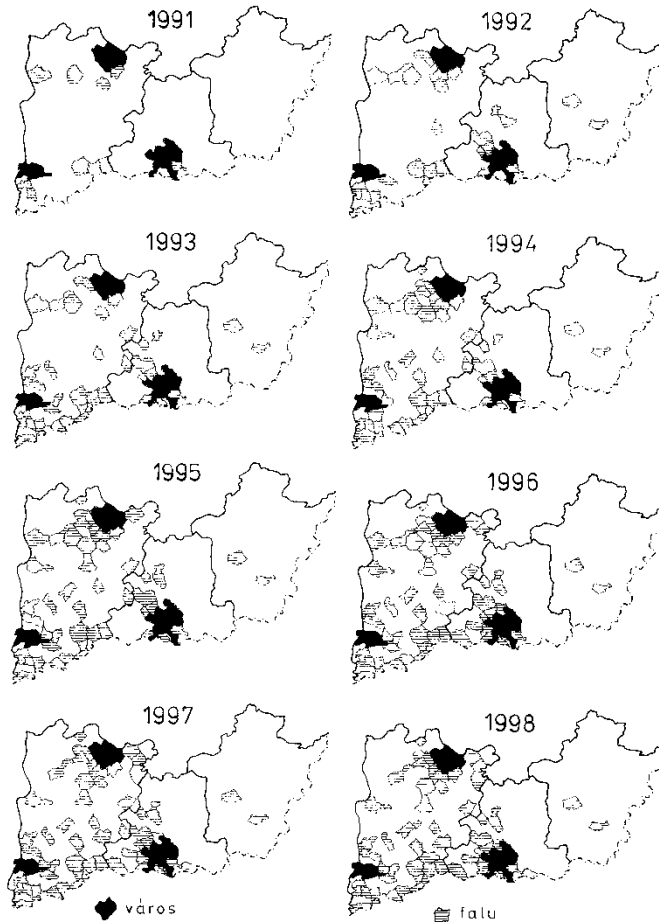

Forrás: CD Céghírek 1999. január 31

A városi diffúzió térszerkezetét vizsgálva Szeged, Kecskemét és Baja város emelhető ki, mint a diffúzió mozgató rugói, újdonságbefogadó és terjesztő központok. A kumulatív diffúzió ábrája (6. ábra) jól szemlélteti ezt a folyamatot, ugyanis néhány év alatt a jugoszláv működő tőke a Dél-Alföld összes városában elterjedt. A tényleges diffúziós szakasz (a jugoszláv vállalkozás mennyiségi mutatóit is figyelembe véve), az a nagy diffúziós hullám, mely a valós és kényszervállalkozások sokasága eredményeként létrehozta a maga sajátos térszerkezetét. Három innovatív város emelkedik ki a téből: Szeged, Baja és Kecskemét, őket nagyságrendben követi három azonos súllyal, de minőségben különböző vállalkozási affinitással Hódmezővásárhely, Kiskunfélegyháza és Kiskunhalas. 1999-re megmaradt Szeged, Kec-

kemét és Baja vezető szerepe (4. ábra), de Kecskeméten és Baján csökkent a vállalkozási affinitás, Szegeden viszont tovább nőtt 376 új vállalkozás született 1996 és 1999 között.

7. ábra A jugoszláv vállalkozások kumulált diffúziójának térszerkezete Csongrád és Bács-Kiskun megye falvaiban (1988–1998)

Forrás: CD Céghírek 1999. január 31.

A falusi tér kumulált diffúziós ábráján (7.ábra) jól megfigyelhető a vidéken lejátszódott diffúziós folyamat, miszerint a városokból kiindulva terjedt el a környező településeken a jugoszláv vállalkozás. Először a jelentősebb centrumok körül (Szeged, Kecskemét, Baja) és a határ mentén, közvetlenül a határállomások környékén (Röszke, Tompa, Hercegszántó). Az innováció egy új jelensége figyelhető meg ebben a folyamatban, ugyanis a határátkelő falvak úgy viszonyulnak a térbeli terjedési

folyamathoz, mint a városok. A különbség annyi, hogy a kevés funkcióval rendelkező határátkelőhelyek (községek) csupán áteresztők és továbbítói, talán inkább továbbbengedői a jugoszláv vállalkozási tőkének. Emiatt tényleges innovatív erejük ezeknek a községeknek nincs, a városokkal ellentétben. A Dél-Alföld rurális területén 1992–1993-ban zajlott le az innováció tényleges diffúziója. Irányát és terjedését tekintve ezek a vállalkozások időben először a határ menti falvakban terjedtek el, majd Kecskemét, Baja és Szeged körül alakultak ki az összefüggő vállalkozási terek (7. ábra). Az ábrán jól látható, hogy ebben az időben a vállalkozási affinitás a kisebb centrumok körül is éreztette hatását, mint például Kistelek, Szentés és Kiskunhalas környékén. 1996-ban már csak Szeged környéki falvakban találkozunk új vállalkozással. A század végére már egy ún. vállalkozási folyosó alakult ki, mely a határátkelőhelyek és a közlekedési folyosók (utak) mentén szerveződött. Ez is azt igazolja, hogy a közlekedési utak a gazdaság fejlődésének a mozgató rugói. Szeged régióközpont agglomerációjában az innováció a nagyvárosi jellegből adódóan eltérő jellegű volt. Ugyanis a Szeged környéki falvakban kettős terjedés figyelhető meg, egyrészt a városból kifelé terjedő vállalkozási affinitás, másrészt a Röske határátkelő és az európai főútvonal mentén meglévő affinitás. 1996-ban kezdődött el az adaptációs diffúzió szakasz a Dél-Alföld falusi területén, miszerint a határ mentétől északra csökken a vállalkozási affinitás, viszont a szegedi agglomeráció rurális terében a térbeli terjedés szélesedik, új települések kapcsolódnak a jugoszláv vállalkozói térhez, ilyenek Ásotthalom, Zákányszék, Domaszék, Újszentiván, Kübekháza (7. ábra). Ez a terjedés mennyiségében is jelentős, csak a legfontosabbakat említve: Röske, Deszk, Domaszék és Tiszasziget. Általánosan jellemzővé vált a szegedi agglomerációban a magas vállalkozási affinitás.

A jugoszláv vállalkozások diffúzióvizsgálati eredményei is igazolták, miszerint e vállalkozások megszületésében döntő szerepe Szeged városának és a határ menti térségnek volt.

3. A jugoszláv vállalkozások 25 év után

Az elmúlt 25 év alatt a jugoszláv vállalkozások mind számában, mind formájában nagy változáson mentek keresztül. Időközben a fiktív vállalkozásokat a cégregiszterből hivatalosan megszüntették, sok működő vállalkozás is megszűnt. Azok a vállalkozók, akik Magyarországon maradtak felvették a magyar állampolgárságot és a vállalkozásuk is magyarrá vált. Voltak akik – két lábon állva – a határ mindkét oldalán üzemeltették cégeiket és a kedvező export alakulása alapján adták el árujukat magyar vagy vajdasági telephelyről. Voltak, akik csak lakhelyüket változtatták meg, visszavándoroltak és onnan irányítják a magyar határ közeli cégeiket. Jellemző a heti vagy napi ingázás, akár mint cégvezető, akár mint dolgozó vonatkozásában.

Mára már kevés az olyan tőkeerős vajdasági vállalkozás a magyar határ men-

tén, mint például a Csátaljai Kőfeldolgozó Üzem, ami nem csak hazánk egész területén ismert és keresett márványfeldolgozó vállalkozás, hanem a világon is jegyzett és ismert cégnek számít. A Dél-Alföldön a gazdasági kapcsolatok lazultak, viszont annál inkább a turizmus különböző ágai és a tercier szektor (oktatás, gyógyítás) néhány szegmense veszi át a vezető szerepet. A turizmus-ipar lassan kezd a magyar gazdaság egyik jelentős ágazatává válni, különösen fontos a térségfejlesztő szerepe napjainkban. Ma a Dél-alföldi határ területén a bevásárló turizmusé, a fürdő turizmusé és a gyógy turizmusé a vezető szerep.

A bevásárló, a fürdő és a gyógykezelési szolgáltatást a magyar határ menti városok és falvak adják. A Vajdaságból rendszerességgel átjáró magyar és szerb nemzetiségű lakosok szívesen látogatják a magyar bevásárló központokat, a fürdőket napi vagy heti rendszerességgel. A Dél-Alföldön található egészségjavító gyógyvizek, új fürdők építése és a gyógyfürdő felújítások nagy turisztikai vonzerőt jelentenek a határon túliak számára. A magyar termálfürdők nagy előnyt élveznek, mivel a Vajdaságban meglévő termálfürdők felújítása a mai napig nem történt meg. A magyar magas szintű gyógyászati kezeléseket is egyre gyakrabban veszik igénybe a vajdaságiak. Az általános, a középiskolai és az egyetemi oktatás is népszerű a vajdasági magyar fiatalok körében. 2007–2010 között 300 vajdasági magyar hallgató nyert felvételt, közülük 21,5%-ban a bölcsész tudományi szakokra, 20,1%-ban orvos- és egészségtudományi szakokra, a természettudományi szakokra 16,4% és a társadalomtudományi szakok esetében 13,3%-ban (Gábrity Molnár 2012).

4. Magyar vállalkozók a határ menti együttműködésben, helyzetjelentés 2015-ben

A határ menti gazdasági együttműködésben új irány vette kezdetét. Az elmúlt évtizedekben a Vajdaságból jöttek a vállalkozók, mára már a magyar vállalkozók alapítanak cégeket a Vajdaság határ menti városaiban, községeiben. A Vajdaságban csábító erő a viszonylag olcsó, de szakképzett munkaerő és a leendő vásárlóerő is. Ezeket a vállalkozásokat a 2009-ben megalakult Magyar Szerb Ipari és Kereskedelmi Kamara is szorgalmazza, célja a magyar-szerb határ menti együttműködés elmélyítése. Az ügy érdekében Szabadkán és Szegeden vállalkozói találkozót szerveznek, ahol megismertetik az érdeklődő befektetőkkel a határ mindkét oldalán meglévő cégalapítási lehetőségeket.

A szabadkai „olasz” piac továbbra is vonzó, elsősorban a szegedi lakosok számára. Csiráiban megjelent a gasztró turizmus is, ilyen például a Márton napi libalabama Szabadkán, vagy több szabadkai étterem helyi sajátosságú étel kínálata is vonzó a szegediek számára. Gyakorivá váltak a baráti és rokoni látogatások mindkét határ menti területen.

Felhasznált irodalom

- Gábrity Molnár I. (2001): A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei. In Gábrity Molnár I. – Miraics Zs. (szerk.): *Fészekhagyó Vajdaságiak*. Magyarországtudató Tudományos Társaság, Szabadka, 115–161. o.
- Gábrity Molnár I. (2012): A szerb magyar határon átívelő migrációs életvitel. *Létünk*, 4, Szabadka, 56–69. o.
- Enyedi Gy. (1996): Külföldi működőtőke befektetések hatása a regionális fejlődésre Magyarországon. In Dövényi Z. (szerk.): *Huszonkét tanulmány Berényi István-nak. Tér Gazdaság Társadalom*. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 247–256. o.
- Kincses Á. – Rédei M. (2010): Centrum és periféria kérdései a nemzetközi migrációban. *Tér és Társadalom*, 24, 4, 301–311. o.
- Nemes Nagy, J. – Ruttkay É. (1987): A műszaki innováció területi jellemzői. *Tér és Társadalom*, 2, 19–30. o.
- Rechnitzer J. (1991): Határ menti együttműködés és innovációk. *Európai Szemle*, 3, 89–98. o.
- Rechnitzer J. (1993): *Szétszakadás vagy felzárkózás. A térszerkezetet alakító innovációk*. MTA RKK Győr.
- Szónokyné Ancsin G. (1996): A jugoszláv betelepülők társadalmi-gazdasági struktúrája Szegeden. In Sik E. – Tóth J. (szerk.): *Migráció és politika*. MTA Politikai Tudományok Intézete Budapest, 206–209. o.
- Szónokyné Ancsin G. (1997): Külföldi bevándorlók és befektetők Szegeden. *Tér és Társadalom*, 3, 143–156. o.
- Szónoky Ancsin G. (1999): A határon átnyúló gazdasági térkapcsolatok vizsgálata a Dél-Alföld határ menti települései példáján. In Becsei J. (szerk.): *Társadalomföldrajzi vizsgálatok két évezred találkozásánál*. JATE Gazdasági Földrajzi Tanszék Szeged, 145–153. o.
- Tóth Pál P. (1993): *A nemzetközi vándorlás Magyarországon*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest.